

PRIMERJAVA SLOVENSKEGA, FRANCOSKEGA IN LATINSKEGA POIMENOVANJA DREVES. POGLED NA 16. STOLETJE PRI SLOVENCIH

Prispevek želi predstaviti poimenovanja dreves v slovenščini, francoščini in latinščini. Zgodovinska perspektiva slovenskega jezika je izkazana tako, da je izhodišče leksikološke analize beseda iz 16. stoletja, kakršna se pojavlja v slovarju Hieronyma Megiserja (1603) oziroma v tekočem besedilu Dalmatinove Biblije in njenih registrih. Tako je možen vpogled v zgodovino jezika in njegovega pomenskega razvoja in premikov od splošnih do specializiranih poimenovanj. Slovensko-francoske ustreznice za drevesa nudijo možnost oblikoslovnih, besedotvornih, etimoloških in frazeoloških primerjav, ki se nanašajo tudi na plodove dreves. V obeh jezikih je namreč večinoma izraz za plod nastal pred izrazom za drevo, obstajajo pa tudi primeri, da se je izraz, ki sedaj poimenuje sadež, uporabljal za drevo. Analogni pomenski razvoji, prekrivanja in razhajanja so pri dveh nekontaktnih jezikih še posebno zanimivi. Raziskava zgodovinskega izrazja je priprava za izdelavo gesel slovarja slovenskih protestantskih piscev.

drevo, izvor, biblija, poimenovanje in identifikacija, pomenski razvoj besed, nomenklatura dreves v 16. stoletju in danes, slovensko-francoske analogije

The paper presents the nomenclature for trees in Slovene, French and Latin. A historical perspective on Slovene begins with a lexicological analysis of 16th century texts, such as those occurring in the dictionary by Hieronym Megiser (1603) or in the free-flowing text of Dalmatin's Bible and its registers. In this way we can gain an insight into the history of a language and its semantic development and shifts from general to specialised labelling. Slovene-French equivalent terms for trees offer an opportunity for formal-grammatical, word-formational, etymological and phraseological comparisons that relate also to the fruits of trees. In both languages the expression for the fruit appeared before the expression for the tree, while there are also instances of the expression for the fruit being used for the tree. The analogous semantic developments, and instances of overlapping and divergence, are of particular interest in two non-contact languages. This research into historical terminology is part of the preparation for the production of entries for a dictionary of Slovene Protestant writers.

tree, etymology, the Bible, nomenclature and identification, development of semantic meaning, word-meaning, classification of trees in the 16th century and to-day, Slovene-French analogies

V članku so upoštevane vse v 16. stoletju poznane vrste glede na splošnejšo definicijo pojmovne enote drevo: »lesnata rastlina z deblom in vejami« (SSKJ), za razliko od v botanični stroki zahtevnejše definicije drevesa francoskega slovarja *Dictionnaire de la langue française Littré* (1996):

Drevo (arbre) je lesnata rastlina s koreninami, ki se nadaljujejo v deblo s krošnjo na vrhu in meri v celoti najmanj 7 metrov. Pod to višino govorimo o grmu/polgrmu/drevescu (arbuste¹ - do 7 m, arbrisseau² - do 4 m).

in natančnejše opredelitve slovenskih botanikov:

[D]revo je lesnata rastlina z enim samim, razločno razvitim deblom, ki se v zgornjem delu razveji v krošnjo. Odrasla rastlina doseže višino najmanj 5 metrov. Pod to višino govorimo o grmu, ki je razvejan že pri tleh, in polgrmu, ki se razrašča v obliki grma, vendar ji oleseni samo zgornji del poganjka [...]. Za mnoge vrste je težko določiti, ali povsem ustrezajo definiciji drevesa. (Brus 2005: 13.)

Osvetljene so tako jezikoslovne posebnosti botanične nomenklature kot tudi kulturnozgodovinske zanimivosti nekaterih dreves in poimenovanja, ki imajo enak ali soroden pomen v francoščini in slovenščini. Soočenje najstarejšega slovenskega poimenovanja z najnovejšim je zanimivo tudi zato, ker v 16. stoletju (vse do srede 18. stoletja) v slovenščini še ni bilo ločevanja vrst od rodov. Za 16. stoletje so značilne tudi topografske pomanjkljivosti in nedoslednosti zemljevidov in kart. Gozd je v grafično-topografski podobi označen simbolično, »po spominu« z znakom drevesca (Korošec 1993: 10). Isti znak je lahko ponazarjal iglavce in listavce. Širša optika pa je zanimiva zaradi celostnega pristopa do stroke.

Botanična nomenklatura

Latinski ali polatinjeni izrazi (ki včasih izvirajo iz grščine) so uvedeni, da bi opredelili vrste v vsakdanji govorici in tako preprečili napake pri njihovem prepoznavanju: vsaka rastlina je dobila dvojno ime v latinščini, eno je označevalo rod in drugo vrsto. Pravila poimenovanja t. i. binarne botanične nomenklature je vpeljal in izdal leta 1753 v svojem delu *Species plantarum* Carl Linné, v novejšem času pa jih določa kodeks ICBN »International Code of Botanical Nomenclature« (Code de Tokio, 1994). Kodeks določa, katero znanstveno ime vrste je veljavno in katera imena so le sinonimi.

Pri manj znanih drevesnih vrstah je mogoče zaslediti napačna ali dvojna poimenovanja, ki so nastala zaradi nepoznavanja že uveljavljenega izraza za drevo. Taka poimenovanja so navzoča predvsem pri najbolj redkih in najmanj znanih

¹ Izposojenka iz lat. *arbustum* »gozdlič, gaj, skupina dreves«, iz pridevnika *arbustus* »drevesen«.

² Pomanjševalnica besede *arbre*, ki je izšla iz ljudske latinščine *arboriscellum*.

drevesnih vrstah; število sopomenk v posameznem jeziku je odvisno od razširjenosti drevesne vrste.

Ker je v botaniki bistvo latinskih izrazov prepoznavnost vrste, so slovnična pravilnost, blagoglasje ali ustaljenost imen, upoštevanje oseb ipd. kljub jezikovni pomembnosti relativno postranskega pomena. Stearn leta 1973 piše, da je botanična nomenklatura v očeh latinista »nenavadna barbarska scena«, kjer mora najti pomočnika, da bi premagal ovire, ki so nerešljive le z znanjem latinščine. Botanična nomenklatura je torej del umetnega jezika, ki pogosto ne upošteva pravil klasične latinščine.

Francoski izrazi

Francoska botanična imena so bila najprej izposojena iz starih jezikov – indoevropskih, mediteranskih itd., ki so jih včasih govorili v okolju, kjer so bila drevesa sestavni del vegetacije: predvsem iz grščine in latinščine, vendar tudi arabščine, keltščine in drugih jezikov. Imena sadnih dreves so izposojena iz mediteranskih jezikov (*prune*, *olive*). Indoevropskega izvora so domača imena dreves (*aulne*, *alisier* in *orme*), grško-latinska so imena znanih dreves, ki so jih uvedli Grki in Rimljani (*cérisier*, *cytise*), uvožena drevesa imajo lokalno ime (*araucaria*, *aralia*, *jacaranda*); arabska so imena kot *abricotier*, *oranger*, *sophora*, novejša imena so nastala iz psevdoznanstvenih skovank (*cladrastis*, *liquidambar*, *ptérocariet*), po analogiji (npr.: *cyprès chauve* nima nič skupnega s *cyprès*), imenu najditelja, slavnega botanika, uglednega raziskovalca, nadarjenega vrtnarja ali gorečega naravoslovca, svetnika ipd.: (*Robinia* po Jeanu Robinu, botaniku in lekarnarju, ki je rastlino prvi gojil).

Izvor rastlinskih imen je v 16. stoletju opisal francoski pisatelj in zdravnik François Rabelais (ok. 1494 – ok. 1555) v odlomku o zeli Pantagrelion (*Pantagruel*, 1532, III, 50), konoplji (*Cannabis sativa*), kjer trdi, da so bile nekatere rastline poimenovane po tistem, ki jih je najprej odkril, vzgojil ali uporabil, po kraju, od koder izvirajo, po lastnostih, razlikah, ironiji, aluziji na mitološke preobrazbe ipd. V skladu z izvorom lahko večino imen rodov uvrstimo v Rabelaisovo klasifikacijo.

Primerjava francoskih in slovenskih izrazov drevesnih vrst

Vsakdanji »nebotanični« jeziki kot večinoma tudi nespecializirani slovarji ne razločujejo med rodovi in vrstami. Čeprav se lahko zgodi, da je izraz za rod in vrsto enak, je to večinoma redkost. Med izbranimi gesli zasledimo tak primer pri besedi *lipa*, ki jo (za razliko od ostalih botanikov) poleg sinonimnega izraza »velikolistna lipa« tako poimenuje Brus (2005: 319).

Za ločevanje vrst od rodov je po navadi v botanični nomenklaturi dodan označevalec, ki opozarja na določeno posebnost drevesa: barvo, ki se navezuje največkrat na skorjo (*pin noir* »črni bor«), sadove (*mûrier blanc* »črna murva«), liste (*cyprès toujours vert*), poganjke (*aulne blanc*), les (*charme blanc*) ali smolo (*eucalyptus bleu*), lahko pa zaznamuje tudi več delov drevesa (jelka ima pridevnik bela zaradi

skorje in zaradi iglic ipd.), obliko (*verruqueux*), ki se največkrat nanaša na poseben izgled listov, plodov (*chêne sessile*), cvetov ali debla. Zaznamujoči pridevniki, ki opisujejo cvetove, se v francoščini tvorijo s predložno zvezo: à + *prid.* + *fleurs* in so navadno navzoči tudi v slovenskem poimenovanju. Pridevniki *fastigié*, *pleureur*, *doré* zaznamujejo velikokrat različice ali hibride, ki imajo poseben videz (*fastigié*), barvo listov (*doré*) in so iskani zaradi dekoracije vrtov. Težnja botanične nomenklature je opustiti vse nepotrebne, odvečne besede. Izpust pridevnika se v slovenski nomenklaturi pojavi le pri splošno poznanih, razširjenih vrstah in izrazih, ki bi bili največkrat zaznamovani z *navaden*. Brus (2005) v skladu s težnjo botanične nomenklature meni, da je pridevnik *navaden* pri zaznamovanju vrste potreben le tedaj, kadar se pri nas pojavlja več vrst istega rodu, med katerimi je ena bolj razširjena in pogostejša ali pa v primeru, da poleg slovenske obstajajo še tuje vrste. Pridevnik *navaden* ima v francoščini ustreznico *commun* »splošen« in je v slovenščini lahko (redko) preveden tudi s pridevnikom *pravi*, npr. *châtaigner commun* – pravi kostanj, *cyprés commun* – prava cipresa B, L, W, vednozelena cipresa B, Z, sredozemska cipresa V. V slovenščini so izpuščeni tudi pridevniki, ki opredeljujejo obliko listov, in so v francoščini sestavljeni s predložno zvezo à *feuilles* + *prid.*, razen v primerih, ko bi izpust povzročil nejasno razumevanje (mandljevolistna hruška, velikolistna lipa). Latinski pridevnik lahko v botaničnem jeziku prevzame vlogo rodu v primeru, če bolje opisuje značilnosti rastline.

Slovenski izrazi

Domača, podedovana poimenovanja se nanašajo na znane in avtohtone rastline in imajo navadno veliko narečnih sopomenk.³ Število sopomenk je odvisno od razširjenosti drevesne vrste. Med prvimi sestavinami gozdov so se na našem ozemlju pojavili smreka, bor in breza.⁴ Smreka, ki je edina vrsta, katere monografija obsega 4 knjige in se je v kratkem času razširila bolj kot ostale vrste v osrednji Evropi, ima najmanj 15 sinonimnih izrazov (Brus 1993: 58). Prevlada smreke v 16. stoletju je izkazana v izrazju: beseda *smreka* kot iglasto drevo je takrat označevala tudi bor in jelko. Strokovna in znanstvena poimenovanja za manj znane drevesne vrste so večinoma internacionalna. V prevodih 16. stoletja je drevo ena najpomembnejših svetopisemskih prvin tako na izrazni kot na pomenski ravni. Je tudi eden osrednjih simbolov, ki predstavlja lastnosti človeka: *Zhlovik je enimu drivu pèrglihan* (DB, Ps 1, 4). Zato ni čudno, da mu je tudi v sprednjem Registru DB posvečen poseben slovarski sestavek: *Od Drevja*. (Regi/hter, x4b). Večina obravnavanih gesel predstavlja imena rodu, z izjemo češnje, ki je umeščena v rod sliv, doba, katerega rod je hrast, limonovca, ki sodi v rod citrusa/pomarančevca.

³ Glede udomačitve latinske pisave gl. *Slovenski pravopis*, 2001, 145–146.

⁴ O razvojnih stopnjah gozdnih faz in o sestavi gozda gl. Šercelj 1996: 53–74.

Spomenik, ki je likovno posvetilo Hieronyma Megiserja (k MTh 1603). Posnetek slike rodovnega debla avstrijskega kraljevskega rodu, »cvetoče pradavne družine«, upodablja drevo, ki razteza veje (z zapisi imen mogotcev) do neba, njegove korenine pa segajo globoko pod morsko dno, saj »ji niti Ocean ne postavlja meja«. Drevo predstavlja človeka, njegovo moč in povezanost z vesoljem pa tudi razvejanost številnih jezikov slovarja.

Seznam

Osrednji del raziskave, ki sledi, je dvojezičen abecedno-zaporeden seznam, ki predstavlja slovenska in francoska poimenovanja dreves. Iztočnica z oznako spola je prečrkovana slovenska beseda iz 16. stoletja. Dodani tretji jezik je latinščina, tako v vlogi botaničnega kot posrednega jezika, ki je vplival na poimenovanje v francoščini in slovenščini. Pri besedah, ki imajo isto korenisko izhodišče v slovenščini in francoščini, je dodana (po MTh 1603) še nemška beseda. S tem je opozorjeno na verjetnost, da je izraz prišel v slovenščino preko nemškega jezikovnega bazena.

Besede so izpisane iz Megiserjevega slovarja MTh 1603 in iz Dalmatinove Biblije DB 1584 in so abecedno urejene. Stolpec Registra je posebej označen. Posebna pojasnila so dodana samo pri besedah, ki imajo zavajajočo oblikoslovno podobo in so glede tega sporne, ter pri tujkah (hebr. *dudaim*). Vse sopomenke (izbrane so po osebni presoji, saj jih v 16. stoletju ni določal že omenjeni kodeks) so pripisane k najbolj znani obliki in je nanje abecednozaporedno nakazano s kazalko. Kronološka in kulturnozgodovinska opozorila so dodana pri besedah, ki so za 16. stoletje in tudi sicer najbolj značilne in pomembne. V 16. stoletju je obstajalo veliko besed za gozd: *boršt/foršt/(vor)ht* (kar sta samo dve različni stopnji izposoje iz nem.) ali *gai* (MD 1592: 2, 457) – *sylva*; *bor/ht*, *vor/ht*, *gai* v Mth in že sodobna beseda *gozd*. Sicer pa najdemo pri Trubarju npr. v TT 1577 izraze, ki se nanašajo na

gozd: *gozdenski, drivu, drevje, loza, bor/ht*, pa tudi poimenovanje kot pri MTh *Sclau. log, gofd, Carniol. bor/ht* (MTh 1603: 507), nadalje *lejs, les* in skupinska imena *borje, hrastje, drevje* (drevje je pri Trubarju tudi ustreznica za drevo v parafrazi TP 1579 idr.). Od 16. stoletja dalje pa je izpričana beseda *gmajna* (iz lat. *comunis*) v pomenu »neobdelan, na redko porasel svet«, kar je pozneje s pomen-skim premikom v gorenjskem dialektu poimenovalo »gozd«. Velikokrat se izrazje ne pokriva z enoumnim pomenom, ali se pokrivajo narečni s knjižnimi izrazi. Prekrivanje izrazja za različne zaznamovance v 16. stoletju kot pri *bor, smreka* je šele kasneje odpravljen z latinskimi poimenovanji za posamezne vrste istega rodu.

Seznam zajema pretežno biblijsko izrazje, obsega tudi danes uvožene vrste. Opozorjeno je na motivacijsko nerazvidnost domačih izrazov in na posredne izposojenke iz francoščine in drugih jezikov v slovenščino. Nekatere se niso popolnoma ustalile v našem jeziku: hebr. *dudaim*, mn. v DB 1584, so danes *nadliščke* oziroma *mandragore*. Za izraze, ki imajo skupen izvor v slovenščini in francoščini, je bila izdelana v TP 1579 klasifikacija glede na etimologijo. Ob večini opisno poimenovanih dreves kaže kazalka na enobesedno samostalniško iztočnico, kjer te ni, je dodana v oklepaju; tako je opozorjeno na klasifikacijo in motivacijo pridevnikov.

Kazalka *gl. tudi* kaže na drugo geslo, pod katerim so tudi zbrani podatki o iztočnici, ki je morala biti obdelana še v drugem geselskem sestavku. Zvezdica nad iztočnico pa pomeni, da je beseda izpisana iz robne opombe. Po potrebi so navedeni tudi viri. Kljub številnim novim specialnim slovarjem⁵ še ne obstaja slovar dendrologije, zato je pri nekaterih izrazih poimenovanje sporno, različni botaniki označujejo isto vrsto z drugo besedo. Izbira besed je namreč odvisna od značilnosti flore, razširjenosti domačih besed ali pa od osebne izbire botanikov.⁶ Kratice ob slovenskih botaničnih izrazih označujejo avtorja, pri katerem izraz zasledimo, in so navzoče le tam, kjer so izrazi za isti rod/vrsto drevesa različni.⁷

Slovenska imena dreves so povzeta večinoma po Brusu (2005), ki se je držal imen iz *Male flore Slovenije* in *Registra flore Slovenije*.

Slovarski sestavki so morali biti skrčeni in zato mnogoplastno dodano ilustrativno gradivo, ki opozarja na simbole, frazeme idr. pri različnih iztočnicah ni enakovredno razporejeno, temveč skuša ob nekaterih v DB izkazanih drevesih podati celostno podobo: zajeti vse oblikoslovne in oblikotvorne lastnosti poimenovanj, simbole, frazeme, toponime in primerjave. Pri izbiri iztočnice ob pojavitveno enakovredno izkazanih dvojnicah je bila po lastni presoji izbrana danes najbolj udomačena oblika.

⁵ *Papirniški terminološki slovar*, 1996, Ljubljana: ZRC SAZU; *Pravni terminološki slovar*, 1999, Ljubljana: ZRC SAZU; *Slovenski planinski slovar*, 2003, Ljubljana: ZRC SAZU.

⁶ Po mnenju priznane biologinje dr. Ivke Munde se botanična nomenklatura spreminja iz dneva v dan. Večinoma botaniki uporabljajo izraze iz *Male flore Slovenije* (1999), Brus predlaga izrazje, ki ga uporablja v svojih delih sam, ali izrazje Batiča (1996), Mlakarja (1997), vrtnarske enciklopedije rastlin in cvetnic.

⁷ **L** – Lanzara 1984, **M** – Mlakar 1985, **P** – Petauer 1993, **W** – Witt 1978.

Abuon, s, malus, gl. jablan

[**Akacija**] Je redek primer izrazne zadrege. Dalmatin niti pri Luthru niti drugod ni našel pravega izraza, zato je beseda prevedena z Borovje (DB II, 16b, Iz 41, 19. Navedek je pod geslom Bor.). Hebr. poimenovanje שִׁטָּה *šittah* se ne navezuje vedno na isto rastlino, pogosto je prevedeno z več izrazi. Tako je tudi pri Luthru. Akacija je v Lu. konkordancah omenjena kot hapax: *will wachsen lassen Zedern, Akazien* (Hennig 1998: 678). Tako ima tudi novi slovenski prevod: *V puščavi bom zasadil cedro, akacijo, mirto in oljko* (1997: 511). Pri tem pa besede *Akazien* ni niti v prvi izdaji Lu. (faksimile: 1534) niti v kritični izdaji (ponatis: 1974). Ker je tudi v današnjem Izraelu z ustreznim izrazom שִׁטָּה poimenovano drugačno drevo, kot je opisano v Bibliji, se ne čudimo preohlapnemu izrazu v DB 1584.

Abuko, s, gl. jablan

Bor, m

Pinus L. – Pin, m – Bor, gl. smreka.

Pri boru je prišlo v okviru slovanskih jezikov do mešanja pomenov bor/smreka ob istem poimenovanju. Bezljaj ob Megiserju in Gutsmanu navaja, da je bil nekoč pomen širši: *borje* »gozd, vejevje« (1976: 34). Tako navaja tudi Gluhak, da v staroislandščini pomeni »drvo«, »šuma« (1993: 141). Vendar Megiser tega izraza nima in navaja pod iztočnico *Pinus* v *Sclau*. pomen »smreka«, koren *bor* – je v pomenu »smreka« naveden samo pri Čehih: *Bohem. borowikt* (MTh 1603). V Bibliji Dalmatin navaja *borovje* že v specializiranem pomenu tako v tekočem besedilu (DB II, 16b) kot v Registru (Reg. 2, Coro/fhki) *Borov leß*. Tako pri boru kot pri brezi je mogoče starost izraza določiti s pomočjo številnih toponimov. Borovje (za Akacija): »Ieſt hozhem v’Pu/zhavi dati Cedre, Borovje; Myrte, inu Olike. Ieſt hozhem v’Puli dati Smrekovje, Bukovje, inu Pu/hpajn, vſe vkup: de bodo vidili, inu ſposnali, inu ſaſtopili inu reſuméli vſi k’malu, de je GOSPODNIA roka letu ſturila, inu de je ta Sveti v’Israeli letu ſtvaril.« (DB II, 16b, Iz 41, 19–20). Lu. je prevedel s fohrn: »cedern, fohrn, myrten [...]« (Lu II, 1231). Na splošno velja, da izraz za drevesa, ki se uporabljajo v mizarstvu, lahko označuje tudi les posameznega drevesa in metonimično tudi vsak predmet iz tega lesa. Tako se lat. *pinus* uporablja za izdelke iz smrekovega lesa: ladjo, smolnato baklo (V. Aen. 9, 72), sulico (Stat. Theb. 8, 539), krmilo (Lucan. 3, 531) ipd.; tudi fr. besedi *pin* in sl. *bor* se uporabljata za borov les in za predmete iz borovega lesa: ladja, sulice itd.

Breskva, ž

Prunus persica (L.) Batsch – Pêcher, m – Breskev, nem. Pfirsich, m

Pêcher – beseda je izšla iz srednjeveške lat. *persica* – sadež breskve (7. stoletje) in ima ustreznicu *pessica* (4.–5. stoletje); to je oblika srednjega spola množine, obravnavana kot ženski spol ednine besede *persicum* (1. stoletje), in je izšla preko izpusta iz *malum persicum* »perzijsko jabolko« (5. stoletje); sadež je bil poimenovan glede na zemljepisno poreklo. V slovenščini je breskev, fr. *pêche*, primer za pridevnik v vlogi rodu (čeprav ne na videz). Beseda je nastala iz pridevnika v zvezi *prunus persica*. Ime drevesa je bilo v lat. *persica arbor* »perzijsko drevo«. Fr. izraz za drevo *pêcher* je izpeljano iz imena sadeža s pomočjo pripone *-ier*. Tudi slovenska beseda ima isti izvor kot francoska, vendar je težko določiti čas in pot posodobitve. (gl. Bezljaj 1976: 42). Beseda breskev se je prvič pojavila v 16. stoletju. V francoščini so

imena sadežev dreves, ki označujejo barve, v apoziciji. Preko aluzije na mehkost sadeža so nastali francoski izrazi kot *teint de pêche* (1884), *peau de pêche*, pridevnik drugače predstavlja barvni odtenek blede rožnate barve (1803, *rose pêche*; 1909 *absolument pêche*). Prim. *imela je kožo ko breskev, breskova polt* (SSKJ), ekspr. *breskvast obrazek* »podoben breskvi« (SSKJ). Imena plodov dreves so bila tako v bibliji kot drugod pogosto predmet primerjave, vrednotenja, tako s pozitivno kot negativno konotacijo: preg. *jabolko ne pade daleč od drevesa* (Mt 7, 17); prim. *soditi drevo po sadežu, drevo se po sadu spozna* (Mt 12, 33).

Breza, ž

Betula L. – Bouleau, m – Breza

Bezljaj (1976: 43) opozarja na številne zelo stare toponime z osnovo *brez-* (Brezje 10. stoletje) in omenja možnost sorodnosti z nem. osnovo *Borke* »skorja«. Po drugi strani je možna povezava z ide. osnove *bhreg-* »svetiti«.

Bukev, ž (Meg in DB ž)

Fagus L. – Hêtre, m – Bukev

Pomemben etimon ne le za (*bukovski* – latinski!), temveč za izvor opismenjevanja (črk – bukve) nasploh; bukovje skp. (prim. Snój 1997: 53).

Bukov, Bokovu drevu, gl. bukov.

Ceder, m (MTh in DB m)

Cedrus Trew. – Cèdre, m – Cedra, nem. Cederbaum, m

Ceder, izposojeno iz lat. *cedrus* (1120), ki izhaja iz gr. besede *kedros* (cedra, brin) in je še vedno navzoča v moderni grščini. Etimologija besede je nejasna, po navadi jo povezujejo z baltsko besedo *kadagÿs* (brin), ki pa ustreza le prvemu zlogu. Za biblijski čas je značilna *Libanonska cedra* – *Cedrus libani* A. Rich. – Cèdre du Liban: Cedra izhaja iz Libanona. Cedrin les je igral pomembno obredno vlogo. Je simbol moči, lepote BL, 690. V DB je cedra m: »Ieft ſim viſſoku ſraſla, kakòr en Ceder na Libani, inu kakòr en Cipeřſh na Ermonſki Gorri. Ieft ſim ſraſla, kakòr enu Palmavu drivu pèr vodah, inu kakòr Gàrmi rosh, kateri ſe u'Ierihu sredio, kakòr enu lepu Olikovu drivu na raunim puli, ſraſla ſim kakòr Iavor.« (DB, Sir., 24, 13–14, II, 162b), »Kateri je bil taku viſſok, kakòr Cedri, inu njegova muzh kakòr Hraſtje.« (DB II, 111a), »inu ſim njega viſſoke Cedre poſſékal, sred njegovimi isvolenimi Smrékami« (DB II, 15a: Jes 37, 24), »taku ſo njegovi bratje okuli inu okuli njega ſtali, kakòr ſo Cedri na Libani ſaſſajeni« (DB II, 174a, Sir. 50, 12), »kateri je bil taku viſſok, kakòr Cedri, inu njegova muzh kakòr Hraſtje« (DB II, 111a). Opozoriti je treba na pridevniško tvorbo *cedern* tudi iz DB 1584, običajnejšo za izsamostalniške pridevnike ž spola. V Cafovem slovarskem gradivu se že pojavlja enakovredna dvojnica *cedra, ž*.

Cipreš, m

Cupressus L. – Cyprès, m – Cipresa, nem. Cypressenbaum, m

Cipresa, fr. *cyprès*, najprej pisano *ciprès* (1170), je izposojenka iz lat. *cupressus*, *cypressus*. Fonetični zakoni navidezno izključujejo direktno izposojeno besede iz grške ustreznice *kuparissos*, ki jo je prevzela le literarna latinščina *cyparissus*, *cyparissa*. Obe besedi, grška in latinska, sta bili verjetno sposojeni neodvisno iz nekega mediteranskega jezika: Plinij (HN 23, 88) poroča, da je drevo prišlo iz Tarenta, kamor naj bi bilo prineseno iz Azije. Nekateri menijo, da je beseda nastala v spomin na mladega

pastirja, Kiparisa, ki ga je po pripovedki Apolon spremenil v cipreso. Uporaba ciprese je povezana s smrtjo in žalovanjem (konec 16. stoletja) v skladu z antično tradicijo Rimljanov in Grkov, ki so jo povezovali s kultom Plutona, boga podzemlja. Pri Lu. so različna hebr. rastlinska imena za zimzeleno igličasta drevesa prevedena kot cipresa (BL, 690). V DB je izraz Cipeř – »en Cipeřh« (DB, Sir., 24, 13–14, II, 162b; navedek gl. cedar) oblikovno (zaradi moškega spola) in pisno zanimiv.

Cipresovu/Cipeřovu drivu, gl. Cipeř

Citronovu drivu

Citrus limonia Osbeck – Citronnier, m – Limonovec, citronovec SSKJ

Citron, m je izposojenka (13. stoletje) ali iz pozno latinske besede *citrum* »sadež cedrata« (vrsta limonovca), ki je izšla iz klasične latinščine *citrus* in je zaznamovala hkrati tujo (klek) in cedrat, ali pa iz srednjeveške latinske besede *citrus*, ki je metonimično dobila pomen *sadež cedrata* (11. stoletje). Ta latinska beseda je torej zaznamovala dve popolnoma drugačni drevesi od citronovca in ni izposojena direktno iz gr. *kedros*, ki zaznamuje sicer cedro in brinje in se razločuje od tuje, vendar pa njegova izpeljanka *kedromelon* zaznamuje cedrat. Latinska in grška beseda bi bili lahko vzporedno izposojeni iz nekega drugega jezika. Grščina si je izposodila latinski izraz *kitrion* »cedrat« in je oblikovala besedo *kitromelon* za poimenovanje sadeža. Francoska beseda označuje sadež citronovca in je metonimično uporabljena kot pridevnik barve: *couleur jaune citron*, ustreza v slovenščini izrazu *citronasto rumen*, iz pridevnika *citronast*. V francoščini se je izraz *presser le citron* »popolnoma izžeti/izkoristiti« uporabljal v povratni obliki *se presser le citron* »napenjati možgane«, v žargonu je namreč beseda *citron* sinonim za glavo. Prim. SSKJ: *zavrgel jo je kot izžeto citrono, ta oderuh ga je izžel kot limono* »izkoristiti«.

Črešnja, ž

Prunus serrulata Lindl. – Cerisier du Japon, m – Japonska češnja

Prunus avium L. – Merisier, m – Divja češnja B, češnja L

Zhreřhna, zheřhna, nem. Kirschen, Kerschen MTh. Verjetno gre pri csl. obliki za izposojjo iz »nekega maloazijskega jezika«. (Snoj 1997: 70, Bezljaj 1976: 88.) Glede sl. izposoje iz vulat. *ceresia* ali svnem. *kirsa* so mnenja različna. (Bezljaj 1976: 88.)

Dob, m, gl. Hrast

Drenovu drevu, m

Cornus L. – Cornouiller, m – Dren, drenovec SSKJ

Psl. *dernǫ* izvajajo iz ide. *der-* »dreti« (Bezljaj 1976: 112).

Dudaim MTh nima.

Nadliščka ž, tudi mandragora ž (Liebesapfel. – ljubezensko jabolko) *poma amatoria*, *mandragora officinarum*, les s, ž – pl. iz hebr. דודאים (dudaim). »Das sind Äpfelchen der Mandragora, Alraune [...] eines Krauts vom Geschlecht der Belladonna, mit weissen und rötlichen starkkriechenden Blüten und gelben ebenfalls blütenden Äpfelchen«. (Gesenius, 185.) Nadliščka: »rastlina, ki so ji pripisovali moč, da povečuje spolno slo in omogoča spočetje«. (*Sveto pismo*, 1997: 82, opomba.) Tudi Dalmatin skuša ta botanični izraz razložiti. »Rvben [...] inu je nařhāl Dudaim na pūli« (DB I, 19b, 1Mz, 30, 14); »Kaj řō דודאים dudaim bile, ře nemore sdaj prou véđiti, nekoteri menio de řo bile lilie, eni pak je dērřhé sa řagode, eni pak sa Pokalnice, kir řo v'Pfenizhni shetvi sréle.« (DB I, 19b, 1Mz, 30, 14, robne opombe.)

Figa, ž (MTh in DB, vsa bes. družina) / Figovu drevje / Smokva, ž / Smokovec, m *Ficus* L. – Figuier, m – Figa SSKJ, Figovec SSKJ, smokovec B, M, W, smokva SSKJ, nem. Feygen. Smokva je tudi danes v knjižnem jeziku naziv za drevo in njegov plod. Smokvino drevo je poleg oljke in vinske trte cenjeno bogastvo obljubljene dežele, povezano s posebno svetopisemsko simboliko. Ker zelo pozno požene liste, napoveduje že prihod poletja (ne pomladi), kar uporabi Jezus na koncu svojega velikega govora o koncu časov (Mr 13, 28 sl. in vzporedna mesta) kot priliko. V povezavi z vinsko trto ali vinogradom se pojavlja smokvino drevo pri prerokih tudi kot simbol za Izrael: »Gospodar ga je posadil in pričakuje od njega sad pravičnosti, vendar je razočaran, ko pride na trgatve« (Mih 7, 1 sl., Jer 8, 13). »Na tej osnovi je treba dojeti prekletstvo smokvinega drevesa« (Mr 11, 12 sl. 20 sl., Mt 21, 20–22), ki ga je treba razumeti kot prerokovanje po delih: Jezus napoveduje zavrnjenje kljubovalnega Izraela, ki ni rodil sadu pravičnosti in ni sprejel Mesije. Prilika o nerodovitni smokvi (Lk. 13, 6–9), ki šele grozi s tem zavrnjenjem, je verjetno svobodna različica. (Prim. Grabner, Krašovec 1984: 666, 667.)

Smokva je star hrv. naziv za znano sredozemsko sadno drevo, ki se omenja v številnih starih zapisih v bibliji in drugje. Naziv je zabeležen v Benetkah. (Šugar 2002: 37.) To drevo z dvema poimenovanjema in z istoimenskim sadežem je v Bibliji zelo pomembno. Eksegeti izvirnega bibličnega besedila (kot Lapide: 2005) celo domnevajo, da je sadež, ki je Eva z njim Adama pripravila h krivemu dejanju, smokva in ne jabolko v današnjem pomenu. Pri sl. besedi jabolko gre za izrazno, ne pa tudi pomenško prekrivanje poimenovanj. »On je nym dal tozho sa desh, Ognjen plamen v'nyh desheli« (Ps 105, 32, DB I, 306b), »inu je pobil nyh Vin/ke terte inu Figovu drevje, Inu je drevje polomil v'nyh kraih.« (Ps 105, 33, DB I, 306b.)

Kot del frazema izraža figa v francoščini lahko pozitivno ali delno negativno lastnost: *faire accueil mi-figue mi-raisin* – predstavlja negotovost, mešanico zadovoljstva in nezadovoljstva ali resnega in šaljivega. V slovenščini temu delno ustreza izraz *ista figa je, če grem ali ne* »vseeno je«. V francoščini obstaja v zvezi s figo še ena negativna frazemska zveza: *faire figue à qqn* »norčevati se iz, zaničevati«, podobno kot v slovenščini: *ti si figa proti njemu* »nizko malo vreden, nepomemben človek«. V slovenščini je v pogovorni, ekspresivni in prislovni rabi poleg tega še mnogo drugih negativnih pomenov, med drugim lahko frazem izraža močno zanikanje ali zelo majhno mero: *vi me figo brigate; doma je eno figo dobil*.

Granatno jabolko gl. margrana in jablan

Hrast, m

Quercus L. – Chêne, m – Hrast

Tudi vsesla. bes. kot tudi njegov plod – želod. Na Hrvaš. zabeležen že v 14., 15. stoletju. Naziv tudi v hrv. rkp. idr. v obliki *hras* ali *hrast* (Šugar 2002: 40).

Hrast ima v hebr. Bibliji dva izraza: *alon*, *ec-alon* ali *elah*. V DB sta skp. imeni hrastje, borje izraza za gozd. Masoreti so umetno spremenili ločevanje med terebinto, ki je le od daleč podobna hrastu, in hrastom. Hrast ima v bibliji pomembno vlogo:

a) Kot simbol moči in velikosti: »[...] inu njegova muzh kakòr Hraštje II, 111a; Sakaj ta dan tiga GOSPVDA Zebaoth pojde zhes vse offertnu inu visfoku, inu zhes vse povi/hanu, de bo ponishanu.« (2, 13) »Tudi zhes vse visfoke inu povi/hane Cedre na Libani, inu zhes vse Hrašte v'Bašani.« (DB 1584, Iesaias 2, 12).

b) Hrast kot toponim: »[...] je Abram /kusi njo /hàl, notèr do Més/ta Sihema, inu notèr do tìga Hraftja More« (DB I, 8a, 1 Mz1, 12, 6). Danes se to mesto glasi: »In Abram preide deželo do kraja Sihema, do hrasta Morejevega.« (*Sveto pismo*, 1987: 10.)

c) Hrast, poimenovan po žalostnem dogodku: »Inu Debora Rebekina Amma je vmèrta, inu je bila pokoppana pod Bethelom, pod tém Hraftom, inu tai/fti je bil imenovan, Hraft tìga klagovanja.« (DB I, 23a, Mz 1, 35, 8.) V nsl. prevodu: »Umrta pa je Debora, Rebekina dojnica, in je bila pokopana pod hrastom doli za Betelom, zato ga je imenoval Alon bakut [op. 2 t. j. hrast joku]« (*Sveto pismo*, 1987).

d) Hrast, spomin na sramoten dogodek: »Ab/olom je sa /voje la/sy na enim Hrafti obvi/sèl« (DB I, c VI b).

e) Hrast kot primera: »Kadar bote kakòr en Hraft s' /fuhim ly/ftjem, inu kakòr en Vèrt pres vodé« (DB II, 1b; Isa 1, 30); »Ali vsaj bode /he defseti dejl notri o/ftal: Sakaj on bo prozh pelan, inu bo satren, kakòr en Hraft inu Lipa, katere deblu imajo, aku lih /voje ly/ftje pufté pa/fti.« (DB II, 3b; Isa 6, 13.)

Dob, m (vrsta rodu hrasta), gl. hrast

Quercus robur L. – Chêne commun (= mâle), m – Dob B, L, W, poletni hrast Z

Jablan, ž

Malus Mill. – Pommier, m – Jablana

Fr. beseda *pomme*, m »jabolko« je prvotno pomenila plod, nato pa se je začela uporabljati za vse vrste bolj ali manj okroglih plodov, npr. *pomme de pin*, *pomme de sapin*, *pomme de cyprès*, *pomme de châtaigner* ipd. Prvotni pomen je opaziti tudi v lat. besedi *malum*, i, n »jabolko, granatno jabolko, kutina, breskev, pomaranča, limona«. Beseda se v strogem pomenu »drevo« uporablja le v Prekmurju, drugod pa jo najdemo v tem pomenu pomešano z jabolkom. Tako v slovenščini kot v francoščini se vsi sadovi dreves ne nanašajo le na barvo. V slovenščini se pridevnik *jabolkast* (ali *jabolčast*) »podoben jabolku« uporablja v izrazu *jabolčasti sivec* »konj sive barve z večjimi temnejšimi okroglimi pegami po telesu«. V francoščini sicer *vert pomme* označuje živo, svetlozeleno barvo.

Gl. tudi margrana

Javor, m (DB 1584)

Acer L. – Érable, m – Javor

Psl. **avor̥* je verjetno izposojeno iz germ. *āhor*, stvn. *āhorn* (gl. Bezlaj 1976: 222). Po mnenju nekaterih raziskovalcev bi se lat *acer* in ide. koren *hak* »oster« navezovala na obliko listov. (Snoj 1997: 195.) V DB ga najdemo ob drugih opisno navedenih drevesih kot parabolo: »Ie/ft /im sra/fla, kakòr enu Palmavu drivu pèr vodah, inu kakòr Gàrmi rosh, kateri /e u' /erihu sredio, kakòr enu lepu Olikovu drivu na raunim puli, sra/fla /im kakòr Iavor.« (Sir 24, 14, DB II, 162b.)

Javorovu drevje, gl. javor

Hruška/Hruševica, ž

Pyrus L. – Poirier, m – Hruška

Hruševica, gl. hruška

Kostanj, m

Castanea Mill. – Châtaignier, m – Pravi kostanj

Aesculus L. – Marronnier, m – Divji kostanj; la châtaigne – prvotno chataigne (1180). Beseda izvira iz lat. *castanea* in označevala hkrati drevo in sadež. Beseda je navzoča v romanskih, germanskih jezikih, v keltščini. Latinska beseda je prevzeta iz grške *kastanea*, *kastana*, m. pl. »kostanj« (drevo), ki verjetno izvira iz bližnje Azije. Izvor latinske besede povezujejo z grškim mestom Kastanaja v Tesaliji, ki je slovelo po lepih kostanjevih drevesih. Francoska beseda označuje le drevo in metonimično njegov les. Izpeljanka za kostanjevo drevo, le châtaigner, v ženski obliki (la châtaigner) označuje sad kostanja poleg izraza *pomme de châtaigner* (1571). Iz te besede izvira pridevnik *châtain*, *aine*, ki se uporablja predvsem za barvo las. Divji kostanj ima v francoščini in latinščini povsem drugačno ime od domačega kostanja, vsak izmed njiju predstavlja ime rodu. Že v latinščini ni povsem jasno, odkod izvira latinska beseda. Lat. *aesculus* »gorski hrast« ima ustreznico gr. *aigilops* »vrsta hrasta«, *krataigos* – neznana vrsta drevesa (gr. *aigeiros* – črni topol), gr. *aigane* »sulica« (verjetno iz hrastovega lesa).

*Kostanjevu drevje skp.

Lavor, m

Laurus L. – Laurier, m – Lovor B, lovorika W, nem. Lorberbaum

Poimenovanje v DB je prevzeto po Lu.: »Ieft ðim vidil eniga Nevernika, ta je bil mozhan, inu ðe je refproftiral, inu ðe selenil, kakòr ðe Lorberjevu drivu seleny.« (DB I, 289, Ps 37, 35). » Jch hab gesehen einen Gottlosen / der war trötzig / Vnd breitet sich aus vnd grünet / wie ein Lorberbawm.« (Lu. II, 998, Ps 37, 35).

Biblični eksegeti pojasnjujejo, da je bilo hebr. אֲזֵבֵד avtohtono zimzeleno svetopisemsko drevo in ga povečini poimenujejo tako, da prevajajo opisno: *l'arbre verdoyant* (*Psaumes*, Paris: Edition Colbo 1971, 47). Sicer je dvodelno izrazje tudi posredno ali neposredno iz hebr.

Lavora, ž gl. lavor, m

Lorberjevu drivu, gl. lavor

Lorbarievu drevu, yavora, Lorber

Leska, ž

Corylus L. – Coudrier, m – Leska

Lipa, ž

Tilia L. – Tilleul, m – Lipa, nem. Lindenbaum

Tilia platyphyllos Scop.– Tilleul à grandes feuilles – Navadna L, W, velikolistna L, B, lipa B.

Mandel, m – mandelj, m, mandola, ž

Prunus dulcis (Mill.) D. A. Webb – Amandier commun, m – Mandljevec

Amandier – izpričan od začetka 13. stoletju z različico *amandre* (do 16. stoletja) iz pozno lat. oblike *amandula* (poleg *amandala*), klasično latinsko *amygdala*, grško *amugdale*.

V 16. stoletju očitno z mandelj še ni poimenovan plod, zato je pri Dalmatinu zanimiva rešitev izrazne zadrege: mandeljev oreh – »vŕaka Zeu ima iméti try odpèrte Sklédize, Mandelnovim orehom podobne« (2 Mz, 25, 33, DB I, 51b).

Mandola, gl. Mandel

Margrana »granatno jabolko« MTh 1603 nima, ima jo DB: (margrane), ž mn. (5 Mz, 8, 8; DB I, 105a), granatepfel (Lu. 5 Mz, 8, 8, I, 351), deželo granatnih jablan (SP 1997, 238). V bibliji je to drevo simbol poljedelstva in radosti, plodnosti in ljubezni. Če manjkajo granatna jabolka, pride do uničenja dežele (BL, 680).

Gl. tudi jablan

Murva, ž

Morus L. – Mûrier, m – Murva

Grška beseda *morea* in latinska *morus* imata bodisi različno motivacijo ali pa sta morda glede na barvo sadeža v povezavi z *mor* »črn«. Povezava med videzom in barvo pojasni, zakaj so latinski avtorji (npr. Plinij, HN 15, 96) z besedo *morum* označili obenem sadež gojene murve in divje robide, ki sta si med seboj na videz zelo podobna. Poimenovanja, ki povsem ustrezajo tvorbi drevesnih poimenovanj in jih narekujejo barve (prim. murva), so pa vzeta iz sobesedila, lahko močno zavajajo. Tako bi lahko ob sam. *črnava*, izpisanem iz seznama besed DB 1584 (MTh nima), po analogiji za besedotvorje drevesišč tipa hrast-je (prim. Toporišič, AH 1584: 311), lahko pomislili, da je drugo poimenovanje za črniko, *Quercus ilex* L. – Yeuse, f. – Črničevje B, L, W adraš, vedno zeleni hrast W, črnika B, črni hrast B. Pa gre pri *črnava* le za modrico na obrazu; v bibličnem sobesedilu: daj življenje za življenje [...] modrico za modrico SP 97, 128 (2 Mz 21, 22). Murvo najdemo v DB v opisnih poimenovanjih: »Ti nemaš tja gori pojti sa nymi, temuzh se nagni od nyh, de nad nje prideš pruti Murvavim drivešam. Inu kadar boš šlihal tu šumenje osgoraj na Murvavih driveših« (1 Kr, 15, 15, DB I, 226b).

Murvavu drivu gl. murva

Olika, ž

Olea L. – Olivier, m – Oljka, nem. Oelbaum, Ölbaum

Olivier – Latin. *olea* ima izvor v gr. *elaia*, od tod pa v fr. *olive* kot besede iz iste besedne družine. Beseda je tvorila že v stari francoščini veliko izpeljank in sestavljenk, ki pričajo o pomembnosti oljke v antičnem svetu. Beseda *olivier* »olja« (12. stoletje) je izpričana z obliko *oliver* od začetka 10. st in je izpodrinila besedo *olive*, ki je nato označevala le sadež. V francoščini ima izraz *olive* najprej pomen *olja* in se uporablja v tem pomenu vse do 16. stoletja. Prvotni pomen se je ohranil le v poetičnem izrazu *rameau d'olive* in v *jardin des olives*, *montagne des olives*, ki imata biblično aluzijo. Od 1200 beseda *olive* označuje le še sadež. Ustreznica francoskega izraza *vert olive* je v slovenščini *olivnata* barva. V Palestini je zemlja še posebno primerna za oljko in najdemo mnogo vrst oljke (5 Mz 28, 40, 33, 24). Olive nabirajo tako, da veje tresejo ali jih otepajo s palicami (Iz 17, 6). V svetopisemskih časih so jih uporabljali izključno za pridobivanje olja. (Grabner 514.) »Iest šim srašla, kakòr enu Palmavu drivu pèr vodah, inu kakòr Gàrmi rosh, kateri se u'Ierihu sredio, kakòr enu lepu Olikovu drivu na raunim puli, srašla šim kakòr Iavor«.

Olikovu drivu, gl. Olika

Oreh, m

Juglans L. – Noyer, m – Oreh

Fr. beseda *noix*, m »oreh« je izšla iz lat. *nux* in je prvotno označevala sadež oreha z leseno lupino in metonimično istoimensko drevo, nato pa kot v latinščini vse sadeže z lupino in jedrom. Odtod *noix d'acajou* »plod mahagonija«, *d'arec* »oreh betelove

palme«, *de coco* »kokos oreh«, *de cola* »plod kole«, *de pécan, de muscade* »muškatni orešek« [...] V nasprotju s fr. *pomme de châtaigner* je lat. plod kostanja poimenovan z besedo *nux: castanea nux* (Verg. B. 2, 52). V stari francoščini je označeval izraz za oreh minimalno količino pri poudarjenem zanikanju: *à la noix* »brez vrednosti«. Prim. sl. ekspr.: *to ni vredno piškavega oreha*.

[Palma], ž

Phoenix dactylifera L. – Palmier dattier – Datljeva palma L, nem. Dattelbaum, Palmenbaum, sposojenka (1135) iz lat. besede *palma*, najprej »sredina dlani« in »kožica na tacah pri nekaterih živalih«. Preko analogije označuje del drevesa, kjer se deblo stika z vejami, še zlasti pa palmino deblo, njen sadež (dateľj) in vejo. Ker je bila podeljena zmagovalcem kot simbol zmage, je bila beseda tudi sinonim za zmago. Prav tako je bila uporabljena v mornarskem jeziku, kjer je označevala lopatasti del vesla. Beseda kot gr. *palme* »dlan«, irsko *lam*, staro knjižno nemško *folma* in staro angleško *folm* »ploskev roke« se navezuje na indoevropski koren in izraža idejo ravnega, kar najdemo v lat. izrazu *planus*. Navidez je sorodna tudi staroslovanska oblika za dlan: »danř«. Beseda je najprej v ljudski obliki označevala kot v latinščini palmovo vejo. Kasneje se je beseda prenesla na najrazličnejše stvari v obliki palmovega lista. Latinski izraz *palma* v pomenu simbola zmage je izpričan že v stari francoščini. Isti pomen lahko zasledimo tudi v knjižni slovenščini *boriti se za palmo/na tekmovanju je dobil palmo*.

Palmavu drivu, palmovu drevu, gl. palma

Pušpan, m

Buxus L. – Buis, m – Pušpan

Buis – beseda je izšla iz lat. *buxus* in je preko nemščine *Buxbaum* tvorila slovensko ustreznico *pušpan*. Latinska beseda je izposojena iz gr. ustreznice *puxos*, z glasovno spremembo iz *p* v *b*, ki priča morda o etruščanskem posredniku. *Buxus* in *puxos* bi lahko bila tudi paralelno izposojena iz istega jezika, morda iz Male Azije, na kar bi namigoval enak koren besede kot v aramejski besedi *boys* »rastlina«. Beseda označuje metonimično rumeni les pušpana in še predmete iz tega lesa: flavta ...

Sliva, ž

Prunus L. – Prunier, m – Sliva

Prunier – beseda je izšla (konec 12. stoletja) iz ljudske latinščine *pruna*, s. mn. iz besede *prunum* (sadež slive), poenostavljene v ž obliko edn. Uporablja se pridevniško za temno vijolično barvo. Samostalnik *prunus*, ki v latinščini označuje slivo, je nastal iz posamostaljenega pridevnika, zato se je verjetno slovenski samostalnik razvil iz pridevnika. V 18. stoletju izpričano pri Pohlínu *sliv, sliva* (ni v SSKJ) »sublividus«, »modrikast, slivove barve« (Bezljaj 1995: 261). V slovenščini najdemo v 18. stoletju pri Pohlínu izpričan pridevnik *sliv* »slivove barve«, v Pleteršnikovem slovarju najdemo poleg *sliv* še *slivast/slivkast* »modrikast« (Pleteršnik 1895: 511, 512). V francoščini je podobno kot pri izrazu *à la noix* »brez vrednosti« (gl. oreh) sadež slive izražal nično vrednost: *ne preisier une prune* »ne imeti nobenega spoštovanja do« (konec 12. stoletja).

Po drugi strani lahko izrazi za plod izražajo tudi visoko vrednost, npr. pomanjševalnica iz *prune, prunelle* – *comme la prunelle de ses yeux* »skrajno pazljivo (zaradi

dragocenosti predmeta)«. Beseda je v fr. sopomenka besede *pupille* »punčica, zenica«. Sl. analogni izraz *paziti na koga kot na punčico svojega očesa*.

Smokva, gl. Figa

Smreka, ž

Picea A. Dietrich – *Épicéa*, m, *sapin*, m – Smreka

Latinska beseda *epicea* je popačenka (vulgarizem) besede *picea* »smreka«, dobesedno *drevo s smolo*, iz *pix* »smola«. Tudi francoska beseda *sapin* izvira iz latinščine, iz *sap(p)inus*, i, f »vrsta jelke«, ki je verjetno sestavljena iz galske besede *sap(p)us* in latinske besede *pinus*. Beseda *sappus* je po A. Rayu prešla v stari francoščini v besedo *sap*, ki jo P. Guiraud povezujejo z galoromanskim glagolom *sappere* »proizvajati sok«, ki je izšel najverjetneje iz latinskega izraza *sapa* »kuhano vino, spremenjeno v sirup, saj je beseda *sap(p)inus* označevala drevo, ki je proizvajalo sok. V slovenščini se ta sok imenuje *hojavec*, preko analogije s *hoja* »smreka«. Drugi del besede, *pinus* povezujemo s sanskrtskim *pitu-dārah* »iglavc, smolnato drevo« (*pit* »smola«). Prvi element se nahaja v lat. besedi *pituita* »sluz« (*pituite*) in v grškem *pitus* (bor). V slovenščini je beseda *jelka* (ali *jel* v 16. stoletju, *jela*, ž., *jelva*, v 18. stoletju imenovana *jödla*, *jödlovo drevo*, obstajala kot sinonim besede *smreka* in ima najmanj 15 narečnih sinonimov.⁸ Jelko pojmuje kot sinonim smreke Megiser. Tudi sinonim besede *hoja* (hvoja, huja, »jelka«) je označeval v beloruščini (chvoja, chvojka) smreko.

Prekrivanje izrazja najdemo pri *bor*, *smreka*, *hoja*. V širšem pomenu pomeni *hoja* ali vsakega iglavca ali pa prerezano igličasto vejevje.

Vrba, ž

Salix L. – Saule, m – Vrba

Iz seznama lahko povzamemo nekaj opažanj o spolu poimenovanj. Imena navedenih dreves so v latinščini praviloma ženskega spola v povezavi z materjo Zemljo, v nasprotju s francoščino, kjer so ponavadi moškega spola, razen *yeuse*,⁹ f »vedno zeleni hrast, črnika«, *aubépine*, f »glog«¹⁰ in nekaterih drugih eksotičnih dreves, ki so bila uvožena nedavno.¹¹ Moški spol v francoščini izhaja iz vulg. latinščine, ko so izrazi za drevesa preko analogije z drugimi besedami na *-or* prevzeli moški spol. Nihanje v spolu dreves najdemo že v klas. latinščini, ko ime sadeža (v lat. s) označuje hkrati ime drevesa: *amygdalum* (Col. Arb. 25, 1, Priap. 51, 13) ali le drevesa *acer*, *-eris*, z »javor« (Ov. M. 10, 95; Plin. HN 16, 66). V latinščini najdemo tudi primere, ko je ime sadeža *olea*, ž kasneje označevalo tudi drevo ali pa je drevo *quercus* »hrast« kasneje označevalo tudi plod »želod« brez spremembe spola. Srednji spol lat. *sadov* (*pomum*) je prešel v francoščini v ženski iz tožilniške oblike mn. z nekaterimi izjemami (*abricot*, m »marelica«). V slovenščini spol dre-

⁸ Bogastvo narečnih izrazov nakazuje, da je bila smreka v Sloveniji nekoč zelo popularna in razširjena.

⁹ Beseda m spola je postala v novejši dobi ž zaradi pravil o izpadu končnega samoglasnika pred besedo, ki se začne s samoglasnikom.

¹⁰ Beseda je nastala iz *aulbe épine* »bel trn« in je prevzela spol besede *épine*, f. Grevisse (1964: 200) v kategorijo dreves prišteva še *une épine*, *la ronce*, *la vigne*, *la viorne*, ki pa ne sodijo med drevesa v pravem pomenu besede.

¹¹ Glej <http://monsu.desiderio.free.fr/jardin/arbre.html>.

ves tudi niha, ista vrsta *Sorbus torminalis* Crantz – Alisier torminal brekovec, breka, brek B, F, M ima ustreznicice m in ž spola. Nihanja spolov pri besedi *lipa* je opaziti že v latinščini; ljudska lat. oblika *tiliolus*, pomanjševalnica iz *tilius*, moška oblika klasične lat. oblike *tilia* »lipa«, je v francoščini dala besedo *tilleul* (15. stoletje) »lipa«.

Sklep

Prispevek obsega splošni del z načeli poimenovanj dreves in posebni del, trojezičen slovensko-latinsko-francoski seznam, obsegajoč 48 gesel za 28 različnih dreves. Povezava s francoščino je zanimiva zato, ker omogoča študij etimoloških, frazeoloških in drugih pomenskih analogij dveh nekontaktnih jezikov. Sestavek združuje sodobni in zgodovinski del v organsko celoto.

Iz splošnega dela je mogoče ugotoviti, kakšen je bil sistem poimenovanj v 16. stoletju tako v slovenščini kot v francoščini, kakšne so bile generalizacije, npr. borovje, Borov lež za gozd na splošno. Iz hrastje, skoraj sinonimnega izraza za borovje, je mogoče razbrati, da so bili na območju, kjer je poimenovanje prešlo v toponim, v 16. stoletju pretežno listnati gozdovi. Zemljepisna povezava je razvidna pri besedi breskev, fr. *pêche*, ki je izšla iz lat. besede *prunus persica* »drevo iz Perzije«. Medtem ko ima oblikoslovno geselsko zaglavje trdno zgradbo z določitvijo spola tako sl. iztočnice, lat., fr. in nsl. besede, je dolžina sestavkov različno dolga, glede na etimološko, zgodovinsko, simbolično, mitološko problematiko. Podana etimologija francoske besede enakovredno odraža tudi njeno pomensko razvojno pot. Pri vzporejanih geslih, kjer je sl., fr., nem., lat. besedna podstava enaka, je dodana tudi nem. beseda, ker je s tem opozorjeno na možnost nemškega posredništva.

Iz besedja, predstavljenega v seznamu, lahko zaključimo, da je slovenski jezik 16. stoletja že sorazmerno bogat v sopomenskih izrazih. Opozorjeno pa je tudi na poimenovalne zagate in celo na odsotnost zaznamovalnega izraza ter na primere, ki se v veliki meri pomensko prekrivajo. Pri današnjem poimenovanju dreves je razlika v spolu lahko bistvenega pomena; tako beseda *lipa* in *lipovec* zaznamujeta dve različni vrsti dreves, ki sicer sodita v rod lipe. Pri nekaterih besedah so osvetljene francosko-slovenske frazeološke analogije. Te besede se nanašajo na užitne sadove dreves in imajo večinoma negativno konotacijo.

V primerih, kjer se je izposoja najverjetneje izvršila preko nemškega jezikovnega bazena, je bila upoštevana tudi nemška beseda, pri besedi *oreh* pa tudi slovensko-nemška frazeološka analogija. Mitološko sporočilo odraža med izbranimi gesli slovenska beseda *cipresa*, fr. *cyprès* iz lat. *cupressus*, ki je najverjetneje izposojenka gr. *kyparissos*, v spomin na mladega pastirja, Kiparisa, ki ga je po pripovedki Apolon spremenil v cipreso. Seznam s slovenskimi iztočnicami iz 16. stoletja bo v končni fazi prispevek pri pisanju slovarja slovenskih protestantskih piscev.

Kratice

Akad. = akadsko; aram. = aramaic; AH = *Arcticae horulae*; ASV = *The Holy Bible, American Standard Version*, BHS = *Biblia Hebraica Stuttgartensia*; Col. Arb.= Iunius Moderatus Columela *De arboribus*; csla. = starocerkvenoslovansko; DB = Dalmatin: *Biblia*; gr. = grško; hebr. = hebrejsko; HN = *Naturalis historia*; lat. = latinsko; MD 1592 = MEGISER, Hieronymus, *Dictionarium quatuor linguarum*; MTh 1603 = MEGISER, *Thesaurus Polyglottus*; nem. = nemško; Ov. M. = Ovidius: *Metamorphosae*; Priap.= *Priapea*; psla. = praslovansko; scr. = status constructus; sl. = slovensko; slo. = slovaško; SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*; TC 1550 (1555) = TRUBAR Primož, *Catechismus*, 1550 (1555); Verg. B.= Vergilij: *Bucolica*; VUL = *Vulgata Bibliorum Sacrorum*.

Viri in literatura

- BATIČ, Franc, WRABER, Tone, SINKOVIČ, Tomaž, 1996: *Pregled rastlinskega sistema*. Ljubljana: Plantprint.
- BEZLAJ, France, 1976: *Etimološki slovar slovenskega jezika* 1. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BEZLAJ, France, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika* 3. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BOHORIZH, Adam: *Arcticae horulae succisivae. Zimske urice*. Prevedel in spremno študij napisal Jože Toporišič. Maribor: Obzorja.
- BRUS, Robert, 2005: *Dendrologija za gozdarje*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.
- BRUS, Robert, 1993: Navadna smreka. *Gea* 12. 58–59.
- DALMATIN, Jurij, 1584: *Biblia*. Wittemberg: Johann Kraffts Erben.
- DEBENJAK, Doris, 1993: *Veliki nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.
- Dictionnaire de la langue française Littré*, 1996. Paris: Hachette
- DIVKOVIĆ, Mirko, 1997: *Latinsko-hrvatski rječnik*. 8. izd. Zagreb: Naprijed.
- GAFFIOT, Félix, 2000: *Dictionnaire latin-français*. 8. izd. Paris: Hachette.
- GESENIUS, Wilhelm, 1878: *Hebräisches und Chaldäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Leipzig: Verlag von F. C. W. Vogel.
- GLUHAK, Alemko, 1993: *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- GRABNER HAIDER, Anton, KRAŠOVEC, Jože, 1984: *Biblični leksikon*. Celje: Mohorjeva družba.
- GREVISSE, Maurice, 1964: *Le bon usage*. 8. izd. Gembloux: Editions J. Duclot.
- GUYOT, Lucien, GIBASSIER Pierre, 1960: *Les noms des arbres*. Paris: Presses universitaires de France.
- HENNIG, Kurt, 1998: *Jerusalem Bibel-Lexikon*. 4. izd. Stuttgart: Hänssler Verlag.
- KITTEL, Rudolf (ur.), 1949: *Tora neviim veketuvim, Biblia Hebraica*. Stuttgart: Verlag Bibelanstalt.
- KOROŠEC, Branko, 1993: *Gozdovi Slovenije skozi čas*. Ljubljana: Kmečki glas.
- LANZARA, Paola, PIZZETI, Mariella, 1984: *Drevesa*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- LAPIDE, Ruth, 2005: *Ciklus predavanj o biblični eksegezi v odd. prof. dr. Walter Flemmer*. Berlin.
- LUTHER, Martin, 1534: *Biblia*. Gedrückt durch Hans Lufft. Wittemberg.
- LUTHER, Martin, 1534: *Biblia*. Gedrückt durch Hans Lufft. Wittemberg. (Ponatis: 1974, 1–3. Deutscher Taschenbuch Verlag. München).
- LUTHER, Martin, 1993: *Große Konkordanz zur Lutherbibel*. 3. izd. Stuttgart: Calver Verlag.
- MARTINČIČ, Andrej, SUŠNIK, Franc, 1999: *Mala flora Slovenije*. Ljubljana: DZS.

- MEGISER, Hieronymus, 1592: *Dictionarium quatuor linguarum*. (Gradivo). Graz.
- MEGISER, Hieronymus, 1603: *Thesaurus Polyglottus*. Francofurti ad Moenum: Sumpribus authoris.
- MEGISER, Hieronymus, 1977: *Slovensko-latinsko-nemški slovar (Thesaurus Polyglottus, 1603)*. Izpisal in uredil Jože Stabej. Ljubljana: SAZU.
- MLAKAR, Jože, 1985: *Dendrologija. Drevesa in grmi*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- PLETERŠNIK, Maks, 1895: *Slovensko-nemški slovar 2*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- PREMK, Ana, 2002: *Analyse lexicale des noms des arbres, des arbustes et des espèces arbustives*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- PREMK, Francka, 1992: *Korenine slovenskih Psalmov*. Ljubljana: Trubarjevo društvo.
- REY, Alain, 1992: *Dictionnaire historique de la langue française*. Paris: Dictionnaires Le Robert.
- REY DEBOVE, Josette, REY, Alain, 2000: *Le nouveau Petit Robert*. Paris: Dictionnaires Le Robert.
- Slovenski pravopis*, 2001. Ljubljana: SAZU.
- STABEJ, Jože: Wörterverzeichnis der Sprachbemerkungen und des Registers in der Biblia Dalmatins 1584. V: Jurij Dalmatin: *Biblia 1584*. München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- STEARNS, William Thomas, 1973: *Botanical latin*. 2. izd. Newton Abbot: David & Charles.
- Sveto pismo stare in nove zaveze*, 1997. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- ŠERCELJ, Alojz, 1996: *Začetki in razvoj gozdov v Sloveniji*. Ljubljana: SAZU.
- ŠUGAR, Ivan, GOSTL, Igor, HAZLER PILEPIĆ, Kroatia, 2002: *Hrvatsko biljno nazivlje*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- TOPORIŠIČ, Jože, WRABER, Tone, 1977a: Jezikoslovec in botanik o jeziku. *Proteus* 39. 163–168.
- TOPORIŠIČ, Jože, WRABER, Tone, 1977b: Jezikoslovec in botanik o jeziku. *Proteus* 40. 25–26.
- TRUBAR, Primož, 1550: *Catechismus*. Tübingen: Ulrich Morhart.
- TRUBAR, Primož, 1555: *Catechismus*. Tübingen: Ulrich Morhart.
- TRUBAR, Primož, 1564: *Cerkovna ordninga*. Tübingen: Ulrich Morhart.
- TRUBAR, Primož, 1566: *Ta Celi Psalter Davidou*. Tübingen: Ulrich Morhart.
- TRUBAR, Primož, 1579: *Ta prvi psalm shnega triemi islagami*. Tübingen: Gregor Gruppenbah.
- Vulgata Bibliorum Sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam. Nova Editio*, 1946. Vatikan: Andreas C. Card. Ferrari.
- WALDE, Alois, 1906: *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- WIESTHALER, Fran, 1923: *Latinsko-slovenski veliki slovar*. Ljubljana: Založba Kres.
- WITT, Hendrik Cornelius Dirk, 1978: *Rastlinski svet 1*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slika – na čelu slovarja MEGISER, Hieronymus, 1603: *Thesaurus Polyglottus*. Francofurti ad Moenum: Sumpribus authoris.

Uporabljeno je bilo gradivo Sekcije za zgodovino slovenskega jezika ZRC SAZU. Z zahvalo za nasvete Francu Batiču, dr. Robertu Brusu, Maji Košmrlj Levačič, dr. Ivki Munda.